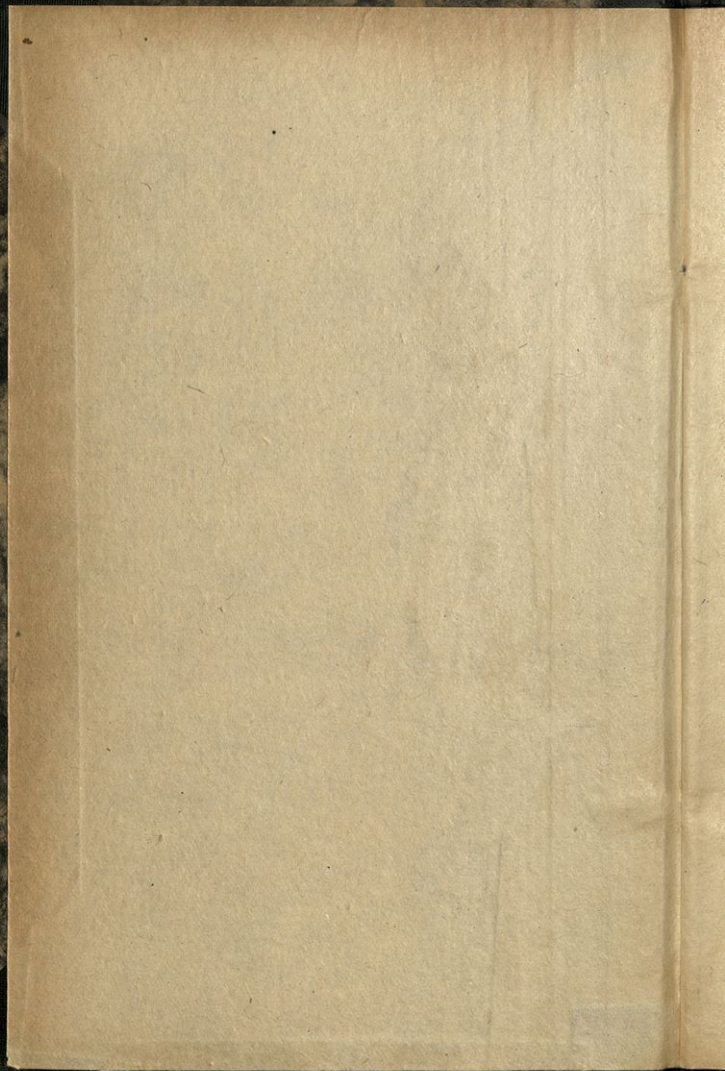
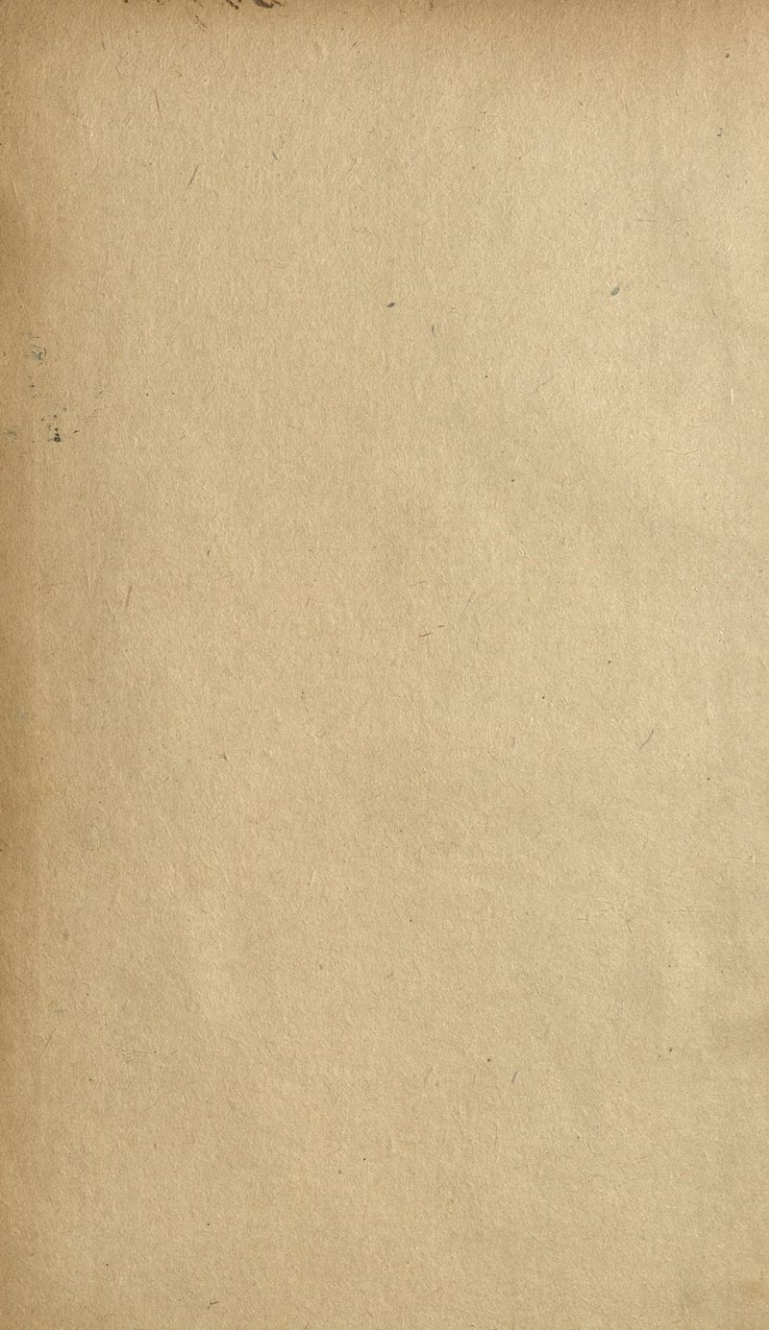

51341

Ljubljana 1901

Zgodovina kamnogoriške fare.

Ponatis iz „Zgodovinskega zbornika.“

Spisal

Anton Verbajs

župnik.

V Ljubljani, 1898.

Samozaložba. — Tiskala Katoliška Tiskarna.

Zgodovina kamnogoriške fare.

Popatis iz „Zgodovinskega zbornika.“

Spisal
Anton Verbajs
župnik.

V Ljubljani, 1898.

Samozaložba. — Tiskala Katoliška Tiskarna.

51341

Ta posebni natis zgodovine kamnogoriške fare iz »Zgodovinskega zbornika« podajem slasti kamnogoriškim faranom, ki kaj radi berejo in jih bo gotovo zanimala ta brošurica. Bodi vse na čast presv. Trojici, patroni in varhinji kamnogoriške fare.

A. V.

Vvod.

Fara kamnogoriška ni stara — obstoji namreč 146 let — in vendar hrani njena zgodovina marsikaj zanimivega. Pri sestavi te kratke zgodovine mi je ponajveč služil domači farni arhiv, nekoliko pa tudi knjige in listi: „Valvasor“, „Praprotnikov životopis dr. Lovro Tomana“, „Dimitz“, „Zgodnja Danica“, „Dom in Svet“, „Illyrisches Blatt“ in Müllerjev „Argo“. Pri tem sta mi pomagala bogoslovec Luka Arh, ki je kot kamnogoriški rojak prav mično opisal „žeb-ljarsko obrt“ in „prirodoznanski del“, ter učitelj Fran Lavtižar s podatki iz šolske kronike. Na tem mestu se njima toplo zahvaljujem.

Kamnagorica je bila do leta 1751 podružnica radoliške matere fare in še le tega leta je postala samostalna (kuracija) fara. Tukaj sledijo le imenitnejše stvari, ki se tičejo kamnogoriške fare, zlasti od ustanovljenja njenega do današnjega dné.

I.

Prirodoznanski opis fare.

Leg.

Skoro v sredi mej Radolico in Podnartom, kakih pet četrť ure hodá od obeh, stoji na desnem bregu Save prijazna vas Kamnagorica. Ker so hiše zidane

mej Vrečami in Drnovcem — predrastkom Jelovce —, je vas precej dolga. Skozi njo pelje okrajna cesta iz Radolice, ki se cepi pri kroparskem mostu proti Kropi in Podnartu.

Obseg fare.

Obsega fara nima velikega. K nji spadajo namreč poleg domače vasi še Zgornja in Spodnja Lipnica ter Mošnja. Lipnici sta ob cesti v Radolico, in sicer je Spodnja v dolini na levi strani, Zgornja pa po griču na desni strani ceste. Mošnja, samo štiri številke, je pod Zgornjo Lipnico blizu Save nasproti železničnega predora pred Radolico. Od Kamnegorice so oddaljene te vasi kake pol ure. Prvih šest hiš na Spodnji Lipnici spada k radoliški fari, isto tako štev. 23 in 24 na Zgornji Lipnici.

Kot sosede ima Kamnagorica sledeče fare: Radolico, Mošnje, Dobrávo in Kropo.

Voda.

Z vodo je Kamnagorica dobro preskrbljena. Skozi njo teče potok, ki izvira ob vznožju Jelovce pod znano „Častitljivo luknjo“. Pri Rožmanu, dobrih petdeset korakov od izvira, goni že mlin in žago; teče po travnikih, skozi Spodnjo Lipnico, po Hotinu, skozi Kamnagorico ter se izliva pod kroparskim mostom v Kropenšco, katera pelje svojo sestro k materi Savi izročajoč jo ji malo pod Podnartom. V potoku Lipnici je dosti postrvij, kar že Valvasor omenja.

Kamnagoričani vporabljajo vodo prav dobro. Spejljana je namreč iz potoka na več krajev, da goni kolesa pri kovačnicah za žeblje (vigencih). Zato je

mostov in mostičev samo čez okrajno cesto v vasi nič manj kot sedem, trije zidani in obokani, drugi leseni.

Kamnogorico stražita Vreče in Drnovec. Vreče je nizko, skalnato gričevje, ki je proti vasi precej golo, bolj poraščeno proti Savi. Razprostira se od Dolca ¹⁾ do Rudnih jam, ²⁾ oziroma Zgornje Dobráve, kake pol ure na daljavo, mej Savo in kamnogoriško dolino.

Na desnem bregu potoka Lipnice se vzdiguje Drnovec, ki polagoma prehaja v Jelovco. Poraščen je ponajveč z bukovjem, dočim prevladuje v Jelovci iglato drevje. Vleče se od Kamnegorice do potoka Vrčice, kake pol ure, vsporedno z Vrečami. Oba, Vreče in Drnovec, sta bogata na bobovcu, katerega so nekdanj kopali ter topili v plavžu.

Na Jelovci raste ravš (Rhododendron), ki se dobiva že ob izviru Lipnice nad Rožmanom. Tudi divjačine ne manjka. Dobivajo se zajci, celo beli, lisice, srne; semtertje se pokaže tudi divji kozel. Medvede in volkove so pregnali. Izmej ptičev so pogostni jerebi, tudi divji petelini, redkeji je ruševce.

Omeniti je še „kisli studenec“ v Vrčici, katerega je opisal in analizoval profesor Knapitsch v izvestju realke 1893. Neugodna sodba njegova se ne ujema z mnenjem tukajšnjega ljudstva, ki precèj ceni studenčevo zdravilno moč. Hodijo ga pit k izviru in pravijo, da jim pomaga. Vedó pa, da zgubi svojo moč, če stoji kaj časa v posodi.

¹⁾ Dolec je prijazna dolinica na severni strani Kamnegorice. Prav prijeten in lep razgled se nudi potniku na „frtali“, ki sestoji iz treh, jedna na drugo položenih skalnatih plošč.

²⁾ Rudne jame, ostanek rudokopa; ohranjen je samo še jeden rov.

II.

Statistični opis fare.

Ljudij šteje sedaj fara okoli 1000,¹⁾ in sicer jih je v domači vasi do 700, na Zgornji in Spodnji Lipnici kakih 260 in na Mošnji okoli 30. V Kamnigorici se število prebivalcev zmanjšuje, ker mnogi iščejo radi propada žebljarske obrti dela po raznih tovarnah in se izseljujejo. Največ jih gre na Savo v tovarno kranjske industrijske družbe. Dasi ondi stanujejo in imajo zaslužek, prihajajo ob nedeljah in praznikih v Kamnogorico obiskovat svoje sorodnike in rojake — znamenje, kako pribljubljen jim je rojstna vas.

O ljudskem gibanju v fari nam poročajo rojstne, mrliške in poročne knjige, ki se hranijo v farnem arhivu. Rojstna in krstna knjiga se začenja 30. decembra 1751, mrliška z januarjem 1752. Pred temi leti je bila Kamnagorica podružnica radoliške fare; zato so nosili h krstu in pogrebu²⁾ v Radolico. Hodili so navadno skozi Bukovlje.³⁾ Poročna in oklicna knjiga se začenjati 1787. To kaže, da se je oklicevalo in poročalo v Radolici tudi še po ustanovitvi fare kamnogoriške do imenovanega leta (1787), ko so bile Zgornja in Spodnja Lipnica ter Mošnje pridružene Kamnigorici.

¹⁾ Sedanji župnik je preštel prebivalce fare po družinski knjigi in jih je naštel 953 brez poslov.

²⁾ Ljudje pripovedujejo, da je „na Štengah“ — skala nad Mošnjo — ubil mrtev živega. Gredé čez skalo zdrzne krsta nosačem, ter ubije jednega.

³⁾ V Bukovlju je studenec z imenom „žegan studenec“. Ljudje pripovedujejo, da je nekemu radoliškemu kapelanu padla borza s presv. rešnjim Telesom v studenec, ko je šel previditi bolnika v Kamnogorico.

Morda bo zanimalo bralce, ako podam tabelo rojenih, umrlih in poročenih do l. 1897.

Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih	Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih
1751	1	—	—	1781	26	19	—
1752	37	21	—	1782	30	29	—
1753	26	27	—	1783	34	22	—
1754	39	28	—	1784	27	35	—
1755	27	18	—	1785	34	32	—
1756	36	17	—	1786	25	25	—
1757	24	37	—	1787	36	44	9
1758	34	50	—	1788	36	29	8
1759	22	25	—	1789	34	33	5
1760	26	19	—	1790	34	28	11
1761	31	19	—	1791	39	26	7
1762	31	25	—	1792	36	40	1
1763	30	26	—	1793	43	54	18
1764	25	40	—	1794	37	22	17
1765	35	17	—	1795	34	27	7
1766	28	17	—	1796	39	31	11
1767	34	20	—	1797	37	29	6
1768	21	35	—	1798	37	65	6
1769	33	30	—	1799	39	20	11
1770	34	19	—	1800	41	31	12
1771	41	30	—	1801	30	71	7
1772	28	29	—	1802	49	21	8
1773	24	24	—	1803	29	40	12
1774	31	34	—	1804	43	41	10
1775	31	39	—	1805	46	49	17
1776	29	26	—	1806	34	48	13
1777	20	25	—	1807	42	28	9
1778	30	23	—	1808	53	47	10
1779	34	42	—	1809	37	78	5
1780	44	23	—	1810	41	26	16

Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih	Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih
1811	45	31	5	1844	51	41	10
1812	42	46	7	1845	46	36	12
1813	29	53	2	1846	48	33	4
1814	29	37	10	1847	48	45	4
1815	49	39	15	1848	34	31	5
1816	42	31	5	1849	59	52	4
1817	37	71	2	1850	35	38	10
1818	23	24	4	1851	39	34	8
1819	51	26	14	1852	49	40	12
1820	49	39	10	1853	40	35	3
1821	45	34	12	1854	48	45	2
1822	48	25	6	1855	40	97	1
1823	44	29	2	1856	36	24	1
1824	41	24	8	1857	37	55	7
1825	40	35	9	1858	32	72	1
1826	43	40	7	1859	34	36	11
1827	51	26	9	1860	35	31	7
1828	38	30	6	1861	46	39	11
1829	31	37	1	1862	33	26	4
1830	31	39	3	1863	43	41	8
1831	45	23	2	1864	43	34	9
1832	34	34	8	1865	37	42	6
1833	38	33	5	1866	37	32	6
1834	39	25	9	1867	39	22	15
1835	50	24	11	1868	48	33	10
1836	43	47	4	1869	41	35	12
1837	43	42	5	1870	66	52	19
1838	42	32	7	1871	49	42	11
1839	47	36	7	1872	57	46	12
1840	44	43	12	1873	57	59	6
1841	45	21	4	1874	39	57	11
1842	39	20	10	1875	63	35	6
1843	48	28	9	1876	45	31	6

Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih	Leta	Rojenih	Umrlih	Poročenih
1877	45	30	9	1887	28	35	8
1878	43	48	1	1888	28	31	5
1879	41	29	5	1889	30	30	7
1880	35	52	7	1890	28	46	2
1881	46	37	6	1891	26	22	8
1882	41	35	5	1892	24	34	4
1883	30	39	8	1893	24	29	11
1884	42	36	6	1894	24	23	9
1885	26	44	2	1895	33	25	13
1886	35	39	8	1896	25	29	10

Iz podanih števil se razvidi, da je bilo, če vzamemo počezno število desetih let,

rojenih največ:	umrlih največ:	poročenih največ:
od do	od do	od do parov
1811 1820=59	1801 1810=46	1801 1810=12
1871 1880=47	1871 1880=43	1861 1870=10
1841 1850=44	1811 1820=39	1791 1800=9
najmanj pa:	najmanj pa:	najmanj:
od do	od do	od do parov
1771 1780=29	1761 1770=25	1851 1861=5
1751 1760=30	1752 1760=24	1821 1830 } po
		1881 1890 } ⁶ parov

Leta 1855 je v Kamnigoricu hudo razsajala kolera. Od 23. junija do 24. avgusta jih je pobrala 58. Največ jih je umrlo šest na dan. Da bi jih Bog v prihodnje varoval te grozne šibe, obljubili so posvečevati vsako leto dan sv. Ane, sv. Roka in sv. Rozalije. Te dneve ne delajo in pridejo v obilnem številu v cerkev

k sv. maši, katéra se opravi pred izpostavljenim Najsvetejšim z litanijami in zadevnimi molitvami. Nekdaj so imeli v dan sv. Rozalije procesijo v sosedno faro Dobrávo. Pozneje se je procesija tje opustila.

Poleg imenovanih zaobljubljenih praznikov posevčujejo Kamnogoričani še dneve sv. Florijana, sv. Antona Paduanskega in rojstni dan sv. Janeza Krstnika (Kresni dan). Sv. Antona dan¹⁾ gredó v Lesce, kjer jim kamnogoriški duhovnik opravi na altarju sv. Antona sv. mašo, odmoli litanije vseh svetnikov in ima „ofer“ za ondotno cerkev. Po tem duhovnem pravilu ima domači župnik sv. mašo pred izpostavljenim Najsvetejšim. Nekdaj so hodili Kamnogoričani bosí na to božjo pot. Kakor sv. Antona dan v Lesce, imajo Kamnogoričani pobožnost Kresni dan (24. junija) na blejskem otoku.²⁾

Nekdaj so bile še druge procesije iz Kamnegorice v sosedne fare, in sicer v nedeljo po sv. Jakobu v Mošnjé, v praznik škapulirske Matere božje v Kropo h kapelici in ob hudi suši v Ljubno. Sčasom so se procesije opustile.

V Kamnigorici so tri zidana znamenja:³⁾ pod stopnicami, v spodnjem delu vasi in na polju. V prvih

¹⁾ Stari ljudje pripovedujejo, da je pred davnim časom jelo v Kamnigorici goreti. Pri „bajarju“ so videli človeka, oblečenega v meniško obleko, ki je zajemal vodo in gasil. Takrat Kamnagorica ni pogorela. Ker so Kamnogoričani že poprej goreče častili sv. Antona, so mislili, da je bil oni menih sv. Anton. Češčenje sv. Antona se je ohranilo do današnjega dne. Pogorela pa je Kamnagorica l. 1828. (glej Uršič, Illyr. Blatt.)

²⁾ Pripoveduje se, da so obljubili opravljati to pobožnost ob času povodnji.

³⁾ Glej Lavtžar: Zgodovina fara in zvonov radoliške dekanije, stran 79.

dveh napravijo o Božiču jaslice, pred katerimi molijo na sv. večer ter zadnji dan leta. O Velikem Šmarnu prepevajo pred temi znamenji Marijine pesmi. Veliko nedeljo zvoni zgodaj dan. Ljudje vstajajo že takrat in hodijo v cerkev molit.

Ker poleti ni družega duhovnega opravila ob 10. uri, hodijo ljudje sami prav radi v cerkev, za katere olepšavo mnogo prostovoljno darujejo. Zvečer molijo po stari krščanski šegi v družinah skupno sv. rožni venec. Iz vsega tega se vidi, kako verno in pobožno je še to ljudstvo, da ga še ni okužil novodobni brezverski duh.

Tudi bratovščine so razširjene mej farani. Omenjam zlasti bratovščini Marijinega Srca in presv. rešnjega Telesa, katera poslednja šteje okoli 200 udov, ki skupno opravljajo molitveno uro. Hvalevredno je, da je mej njimi mnogo mož in mladeničev.

Večina faranov zna brati. O prostih urah berejo z veseljem dobre in poučne knjige. Število Mohorjanov se je v sedmih letih podvojilo, sedaj jih je 105. Radi si naročajo ali izposojajo dobre, poštene časopise; v čast jim pa bodi povedano, da za slabe, liberalne ne marajo.

S kmetijstvom se pečajo prebivalci Zgornje in Spodnje Lipnice in Mošnje, ter nekateri Kamnogoričani, katerih večina pa dela žeblje, o čemer pozneje. Lipničani zaslužijo precèj s tem, da vozijo les iz Jelovce in kuhajo oglje, katerega mnogo prodajo Kamnogoričanom.

Štacunarjev je v fari kakih dvanajst; čevljarji trije; krojač jeden; konjederec jeden; mesar jeden; mizarja dva; tesarska mojstra dva; mlinarja dva; strojar jeden; sodar jeden; zidar jeden; sobni slikar

jeden; ključavničarja dva; konjski kovač jeden. Krčem je v fari trinajst (pač preveč za tako maloštevilno farno), izmedj teh ste dve na Spodnji Lipnici, vse druge v Kamnigoricu. V štirih se toči samo pogubni „eruš“.

Omeniti mi je še posebno izdelovalnice orgelj dobro znane tvrdke bratov Ignacija in Janeza Zupan, ki sta postavila že mnogo lepih orgelj po vsej slovenski zemlji in celo v daljni Bosni.

III.

Farna cerkev presv. Trojice, njeni dohodki, njena posest in zemljišča.

a) Farna cerkev presvete Trojice.

Farna cerkev presv. Trojice stoji na „Ravnici“, k njej vodi 112 kamnitih stopnjic. Na jedni strani cerkve stoji župnišče in gospodarsko poslopje, na drugi pa kapelanija in šola, oboje pod jedno streho.

Zidati so začeli cerkev Kamnogoričani l. 1648., ko je bil ljubljanski škof Oton Friderik plem. Buchheim. Temeljni kamen je vložil prošt ljubljanski, Michael Kummer plem. Kumberg, ki je bil ob jednom tudi pomožni škof. Težavno delo so dovršili l. 1652. Novo cerkev je posvetil 14. avgusta 1656¹⁾ pomožni škof in prošt Franc Maksimilijan plem. Vaccano. Ob jednom s cerkvijo je bila sezidana tudi lična kapelica sredi

¹⁾ Glej „Illyr. Blatt“ št. 81 l. 1849: „Vaterländisches“. Letnica tega poročila se ne vjema z letnicami škofijskega šematizma (Catalogus cleri), v katerem je na strani 12: Marka Dolinar, prošt ljubljanski 1654—1657 in Franc Maksimilijan de Vaccano 1657—1663.

stopnjic. Ker je število prebivalcev v Kamnigorici rastlo, postala je cerkev pretesna. Zato so jo razširili leta 1754. Žal, da ne najdem zapisanega, kako se je to delo izvršilo; tudi se ne ve, je-li bila cerkev posvečena ali le blagoslovljena.

Prvotno so bili v cerkvi trije altariji.¹⁾ Ko so pa razširili cerkev l. 1754, postavili so še dva nova altarja, katera je pa v več kot sto letih močvirnost in črvivost tako ugnala, da je bilo novih treba.²⁾ Napravil jih je Janez Vurnik iz Radolice l. 1860. Na moškej strani je Marija Devica dobrega sveta, na ženskej pa sv. Jožef.³⁾ Podoba Marije Device, ki je prejšnja ostala in je v oklepu s srebrom obloženim, pozlačenim in s šipo na altarju, je tukajšnjega rojaka Langusa, kakor tudi podoba sv. Jožefa. Podobi ste slikani na les. Župnik Jan. Vovk je dal za ta dva altarja slikati novi podobi sv. Jožefa in Marijinega Srca nekemu slikarju iz Trsta, prejšnji Langusovi pa je postavil na altarja sv. Barbare in sv. Florijana, kjer ste še sedaj. Sliki sv. Barbare in sv. Florijana je slikal znani Mencinger. Tako ima cerkev štiri lične stranske altarje. Altar Matere Božje ima tudi tabernakelj, ker so o sobotah in na večer pred prazniki litanije z izpostavljenim ciborijem in vsako prvo soboto v mesecu sv. maša z blagoslovom. To je od leta 1863., ko je ustanovil župnik J. Vovk podružnico bratovščine Marijinega Srca, ki je združena z nadbratovščino jednakega imena v Parizu, z dovoljenjem kn.-šk. ordinarijata v Ljubljani 20. januarija 1863, št. 85. (Listina za podružnico te bratovščine: Datum Parisiis in loco solito nostrae

¹⁾ Valvazor.

²⁾ Danica 1860, list 15.

³⁾ Stroške za ta altar je plačal Jožef Zupančič iz Kamnegorice.

Archiconfraternitatis, anno Domini 1863 die 10ma mensis Januarii, pontificatus S. S. Pii IX. P. P. anno XVI. Hippolytus Chanal m. p., Rector Archiconfraternitatis, V. Dumax m. p. submoderator, Nr. 13976.) Na altarju sv. Jožefa je lepa podoba presv. Srca Jezusovega, kjer ljudje prav radi molijo.

Veliki altar je iz leta 1863, tudi delo J. Vurnika. Veljal je 1700 gld. Naslikana je sv. Trojica, ki venča Marijo. Ista podoba je tudi izrezljana v tronu za sliko, ki se lahko odmakne.

Cerkev je v ladiji barvana, obok presbiterija pa je slikan — slikal ga je že omenjeni Tržičan. Slike (4 evangelisti in vnebovzetje M. D.) so še dosti dobre. Škoda, da jih je namazal slikar z oljem. Pri večjej razsvetljavi, ko se nabere sopar na oboku, padajo kaplje na in pred altar, ker z oljem napojeni zid ne požira mokrote.

Tukaj bodi omenjeno, da ima cerkev monštranco iz čistega srebra; nova je bila leta 1798. Dalje ima tri kelihe (jednega je daroval Matija Kapus) in dva ciborija. Izmej mašnih plaščev je največ vreden bel, s srebrom tkan, naročen na Dunaju.

V letih 1878—1881 je vzdignil župnik Lovro Bernik presbiterij v cerkvi, razširil zakristijo, nad katero je naredil zgornje nadstropje, kamor se spravljajo cerkvene reči. Dejal je na cerkev nov les (cimper) in jo pokril s škrlom (pločicami), — poprej je bila pokrita s škodlami. Vse to je stalo 3150 gld.

Isti župnik je leta 1874 dal napraviti nove klopi na moškej strani. Izdelal jih je mizar Ignacij Ažman iz Kroepe. Stale so 160 gld. 26 kr. Lastniki sedežev so plačali po 3 gld. 31 kr.

Križev pot.

Sedanji križev pot je napravil župnik Uršič. Slikal ga je znani L. Layer. Župnik Vovk ga je dal osnažiti in okvirje popraviti. Popravljenega je blagoslovil 17. februarija 1861 P. Rajmund Marenšič, definitor in vikarij frančiškanskega konventa v Ljubljani. Listina je podpisana od provincijala P. Jerneja Večerina dne 10. februarija 1861 v Gorici. Okviri so sedaj že precej poškodovani; zato se nabira denar za nove.

Božji grob.

Posebno lep in okusno izdelan je božji grob, ki se postavi pred altar sv. Barbare. Izdelan je v podobi kapelice z napisom: „Dopolнено je“. Naročil ga je župnik Bernik pri podobarju Jan. Gosarju v Dupljah. Veljal je 766 gld. 66 kr.

Baldahin.

Leta 1884 je isti župnik napravil nov baldahin (nebo), ki je veljal z drugimi stroški vred 524 gld. 42 kr.; in leta 1885 je dal prenoviti tri altarje, očistiti lestence in osnažiti vso cerkev, kar je stalo z materialom vred 514 gld. 10 kr. Vse te in jednake naprave in poprave so bile oskrbljene deloma iz prostovoljnih darov faranov, deloma iz prihranjenega cerkvenega denarja.

Tlak.

Kamniti tlak v cerkvi je bil že zelo slab in pokvarjen, da so se jele že kotle delati. Župnik Bernik ga je mislil popraviti, a ovirala ga je bolezen. Meseca aprila 1891 je napravil župnik Verbajs v presbiteriju

nov, lep šamô-tlak in popravil tlak po cerkvi z dobrimi pločami iz prezbiterija. Stalo je delo okoli 400 gld. V ta namen je darovala Jerica Cenglje hranilnično knjižico z 200 gld., gospa Marija Kappus plem. Pichlstein knjižico z 18 gld. Z dovoljenjem kn.-šk. ordinarijata z dné 22. oktobra 1889, št. 2295 in c. kr. dež. vlade z dné 11. oktobra 1889, št. 11069 se je porabilo za to 250 gld. od prodanih cerkvenih mesnic na vasi. Ostalo se je porabilo za druge poprave.

Orglje.

Župnik Uršič je prodal leta 1833 stare, majhne orglje in kupil za tukajšno farno cerkev že obrabljene orglje na Vačah ter jih dal popraviti. Trpele niso dolgo. Lesene piščali je črv pokončal, da orglje niso bile več za rabo. Župnik Bernik je dal pobrati piščali iz omare; tako je bila cerkev 15 let brez orgelj. Župnik A. Verbajs je napravil nove orglje, za katere je daroval dobrotni cesarski svétnik Anton Thomann lepo svoto 600 gld.; blizo 1000 gld. so zložili farani. Izdelala sta jih tukajšnja orgljarja brata Ignacij in Janez Zupan za 1600 gld. Orglje imajo 11 pevajočih in pet pomožnih spremenov. Ljudje so jih bili zelo veseli. 17. julija 1894 jih je blagoslovil mil. g. stolni prošt ljubljanski, dr. Leonard Klofutar, patron te fare, imel govor in slovesno sv. mašo ob azistenci osmih sosednih duhovnikov. Patron je prostovoljno daroval 50 gld. za orglje.

Zvonovi.

Do leta 1870 je imela cerkev tri zvonove. Veliki je tehtal 14, srednji 9 in mali 6 stotov. Ljudje so želeli večje zvonilo, zato je župnik Bernik jel nabirati

denar za nove zvonove leta 1869. Naročil jih je v Dunajskem Novem mestu pri Ignaciju Hilzerju in sicer te-le teže: Veliki (*c*) z 28 centi 37 funti, srednji (*es*) 14 centov 17 funtov in mali (*g*) 8 centov 78 funtov. Stanejo z opravo 4626 gld. 60 kr. Stare zvonove je zaračunal zvonar za 945 gld. 60 kr. Posvetil jih je Ferdinand Zenner, prošt v Dunajskem Novem mestu 14. septembra 1870. Kapelan Janez Berlic jih je sprejel 17. septembra 1870 na ljubljanskem kolodvoru, dal naložiti na vozove in prepeljati v Kamnogorico. Veliki in mali imata čist glas, srednji pa je rezek. Oprava pri zvoneh je nepripravna, zato se nekoliko težko ž njimi zvoni.

Sv. misijon.

Sv. misijona v Kamnigorici ni bilo do l. 1895. Tega leta se je obhajal od 21. do 28. aprila, teden po znanem hudem potresu. Vodili so ga oo. misijonarji iz družbe sv. Vincencija Pavlanskega v Ljubljani: Č. gg. Urban Nežmah, Vincencij Krivic in Mihael Klančnik. Farani so se ga vdeleževali z največjo vnemo. Kako so bili hvaležni za to duhovno dobroto, priča to, da so pri odhodu oo. misijonarjev kar voz obsuli in glasno jokali. K sklepu sv. misijona je prišel patron mil. g. stolni prošt, dr. Leonard Klofutar, ki je vodil procesijo z Najsvetejšim. Še vedno se ljudje spominjajo srečnih dnij sv. misijona.

Za misijonski križ je naročil župnik podobo Križanega pri Ferdinandu Stuflesserju v Grödnju na Tirolskem. Podoba je jako lepa. Pred njo ljudje radi klečijo in molijo.

Visitacija po škofih.

Knezoškof dr. Janez Krizostom Pogačar je obiskal faro 8. avgusta 1878; 31. maja 1892 pa prevzvišeni g. knezoškof dr. Jakob Missia. Farani so se veselili navzočnosti svojega višjega pastirja.

Zvonik.

Zvonik je bil preje pokrit z bakrom. L. 1855 je dal župnik Uršič streho predelati. Baker je prodal za 600 do 700 gld. in pokril z železno pločevino, kar je vzbudilo mej farani veliko nevoljo, zlasti, ker je dobil zvonik očem neprijetno obliko — za njegovo visokost je klobuk previsok. Listina, tičoča se te poprave, je v farnem arhivu in slove: „Ad perpetuam Rei Memoriam. Dieser Thurm der allerheiligsten Dreifaltigkeit in Steinbüchel ist im Jahre 1855 vom Anton Kreck, Zimmermeister und Bauer von Unterduplach aufgesetzt, und vom Ignatz Schaffer, Spenglermeister aus Krainburg mit Blech gedeckt worden, und zwar auf Unkosten der gesammten Pfarrgemeinde zu Steinbüchel, Unter- und Oberleibnitz und Moschna (Farmani in Farmance), welche sich beiläufig über 1000 fl. Conventionsmünze beliefen; da ich Barthelmä Urschitsch Pfarrer, Barthelmä Babnik Kaplan, Thomas Posnik und Anton Schusterzhizh Kirchenpröpste waren. Jesus Nazarenus Rex Judaeorum miserere nobis, defende hunc locum et libera nos ab omni malo corporis et animae. S. Maria ora pro nobis. Die 21.ma Novembris. Barth. Urschitsch. Vom Gefertigten sind in den Apfel gelegt worden: Der Thaler Pius IX. Kaisers Franz Josephs I. und die Denk-Münze auf die unbefleckte Empfängniss Marias. Barth. Urschitsch“.

Pokopališče.

Pokopališče je okoli cerkve. Ker je postalo pretesno, so je leta 1860 razširili in sicer v škodo parc. št. 173 (sedaj parc. št. 16), na kateri je mašna ustanova Katarine Kokalj in Mihe Štrakelj, vsled ustanovnega pisma „Gurkfeld 10. avgusta 1852“. Večji in najboljši kos je porabila občina brez odškodovanja v razširjenje pokopališča.

Na grobnih spominkih je brati marsikater zanimiv napis, kakor:

Povzdigni se človek od zemlje v nebesa,
Saj znamnje ti križa le gori veli;
Tam čaka življenje po smrti telesa
Nas v rajski deželi, k' ločitve več ni.

Na maternem grobu:

Kar Francka moja je odšla,
Me je vabila zmer za seboj, —
Vidivši rajski blesk razlit
Krog nje, se v sanjah veselila
Sledila ji,
Ko spolni luna tretji svit.

Originalen je ta:

Tukaj počiva Šimen Lapajnar,
Zapustu je Ženo in otroke
Znance in prijatle
In ta svet
Star je bil 45 let,
Gvišno je Bog hotu to imet.

Nemški napis se nahaja jeden sam.

Stopnice.

Nekdaj je vodila iz vasi k cerkvi steza mej grmovjem, kajti svet okoli cerkve je bil zaraščen. Pozneje so naredili stopnice in sicer pri dnu kamnite, 1—2 čevlja dolge, proti vrhu pa hrastove. Ker so te kmalu segnile, položili so pred kakimi 40 ali 50 leti mesto njih kamnite. Bile so speljane v oddelkih, mej katerimi je bila zlasti proti vrhu strmina prav velika. Časa zob je marsikatero stopnico odkrušil; pomagali

so tudi Kamnogoričani, ki so vlačili drva po njih. Zato je bila občna želja vaščanov, naj bi se popravile, ker je bilo zlasti po zimi težavno in nevarno hoditi v cerkev. Farani so nabirali denar mej seboj in cesarski svétnik, dobrotni Ant. Thomann, je pomagal z zdatno svoto 200 gld. Leta 1896 je popravil župnik Verbajs stopnice; odstranil je slabe in jih nadomestil z novimi ter dodal še 25 novih, da so se strmine zravnale, tako da je sedaj mesto 87 stopnic 112. Vse delo je stalo 452 gld. 53 kr. Stopnice sta izdelala in vkladala kamnoseka Val. Bohinc iz Zgornje Lipnice in Šimen Pegam z Dobrave. Pomagal je zidar domačin Franc Marinšek. S starimi odstranjenimi stopnicami je popravil župnik leta 1897 pot „po malem kraju“ ali „po grabnu“, ki je bila prav strma in nevarna — po zimi in ob slabem vremenu je bil človek res v smrtni nevarnosti po njej gredoč.

b) Cerkveni dohodki.

Da se more cerkev vzdrževati in oskrbeti si mnogo-vrstne potrebe, je treba denarja. To so uvideli tudi Kamnogoričani, ki plačujejo cerkveni davek. Nastal je pa ta davek najbrže tako-le: Okolica kamnogoriška je bila zaraščena z grmovjem in je služila za pašo. Pridne družine so osnažile svet v bližini cerkve in naredile travnike ali pa zelnike; in občina jim je prepustila dotične parcele proti temu, da plačujejo vsakoleten določen davek za vzdrževanje cerkve. Potem so se pa zavezali vsi hišni posestniki in gostovi zase in za potomce za večne čase dajati cerkvi vsako leto gotove doneske, in sicer hišni posestniki po 16 kr. deželne vrednosti ali po 14 kr. nemške velj., zakonski gostovi

po 8 kr., oziroma 7 kr. in neoženjeni (samski) obojega spola po 4 kr., oziroma $3\frac{1}{2}$ kr. Sedaj je ta davek odmerjen po velikosti posestva in se plačuje prvo nedeljo po razglašenju Gospodovem.¹⁾

Kamnogoričanom ni bilo treba plačevati radi plačevanja cerkvenega davka niti zvonjenja pri pogrebi, niti rečij, ki se dobivajo ob tej priliki od cerkve. Ker zunanje vasi (Lipnici in Mošnja) niso plačevale omenjenega davka, zaračunovali so se jim pogrebi, zvonjenje itd., kar je obujalo vedne tožbe in pričkanja mej Kamnogoričani in Lipničani. Župniki so jih skušali pomiriti, a ni šlo. Tako je n. pr. sklical župnik Uršič 24. novembra 1822 zaupne može iz Kamnegorice in iz zunanjih vasij k posvetovanju, ki pa ni imelo nikakega uspeha. Zastopniki zunanjih vasij so odklonili vsako ponudbo, plačevati kaj za cerkvene potrebe, češ, da imajo malo posestva in si morajo z oglarijo in vožnjo rude pridobivati zaslužek in potrebni živež. Šele 5. decembra 1869, — ko so nabirali za nove zvonove — se je sklenila pogodba mej farnim predstojništvom ter posestniki zunanjih vasij, po kateri plačujejo posledni letni cerkven davek in uživajo iste pravice, kakor Kamnogoričani. Pogodba je potrjena od knezo-škofijskega ordinarijata 17. decembra in od c. kr. okrajnega glavarstva 29. decembra 1869.

Cerkveni sedeži.

Cerkev ima tudi od cerkvenih sedežev nekaj dohodkov vsled pogodbe, sklenjene 24. februarija 1754 mej župnikom in farani. V pogodbi je sklenjeno sledeče:

1.) Vsak lastnik cerkvenega sedeža, bodisi v cerkvi, bodisi na koru, plača ob letnih cerkvenih ra-

¹⁾ Koliko vplačuje vsak posestnik, zapisano je v farnem urbariju. *Pisec.*

čunih cerkvi 5 kr. — 3 kr. nemške vrednosti — sedaj 6 kr. av. velj.; 2.) Če je bil cerkven sedež drugemu podarjen, prodan, zamenjan ali podedovan, mora priti novi posestnik k župniku, da prepíše sedež na njegovo ime, za kar treba plačati 24 kr. nem. vrednosti — sedaj 42 kr. av. velj.; 3.) Če bi bilo treba kdaj jedno ali več klopj novih narediti, zaveže se vsakateri lastnik cerkvenega sedeža plačati cerkvi 1 gld. Manjše poprave plača cerkev iz svojega in 4.) Kdor ne izpolnuje teh določil, zgubi za vselej pravico do sedeža, ki postane cerkvena last.

Kar zadeva rabo cerkvenih sedežev, veljajo določbe okrajne gosposke v Radolici z dné 18. marca 1825, št. 302, da nima nikdo pravice lastiti se gotovega določenega sedeža v klopi. Le oni, ki pride prvi v klop, si more po svoji volji izbrati sedež za tisto pobožnost.

c) Cerkvena posest in zemljišča.

Iz cerkvenega denarja ste bili napravljene dve mesnici pri mostu „pod lipo“. Vrednost je bila cenjena na 289 gld. Cerkev ji je dajala v najem. Leta 1827 ste bili prestavljeni k mostu sredi vasi, kjer ste še sedaj. Leta 1889 je prodalo cerkveno predstojništvo mesnici mesarju Ignaciju Hrovat za 350 gld. (Odlok c. kr. deželne vlade 4. maja, št. 4948, dopis kn.-šk. ordinarijata 21. maja št. 1066 istega leta).

Zemljišča ima cerkev sledeča:

1.) Del gozda (part, drvošec) na Drnovcu, parc. št. 354 s površino 1 orala 1347 □ sežnjeva sta kupila cerkvi Andrej Bohinc (dal 9 gld.) in župnik Uršič (plačal 54 gld.) starega denarja.

2.) Župnik Uršič je zapustil v oporoki cerkvi dve seči in sicer v Grabnu, parc. št. 35/2 s površino 409 □ sežnjev in pod kapelanijo, parc. šte. 157 s površino 49 □ sežnjev.

3.) Parc. št. 158/1 s površino 104 □ sežnjev je župnik Bernik otrebil grmovja leta 1877, napravil sečo in jo podaril cerkvi.

4.) Del gozda na Drnovcu, parc. št. 371 s površino 1 orala 202 □ sežnjev je zapustil cerkvi vsled prisodnega pisma c. kr. okrajne sodnije z dné 24. decembra 1852, šte. 7311 Anton Šolar iz Kamnogorice št. 64 in hišo.

5.) Cerkev ima njive „na polju“ pri zgornjem vigencu, parc. št. 241 s površino 983 □ sežnjev in

6.) Sečo okoli njiv, parc. št. 242 in 245 s površino 275 □ sežnjev. Na teh njivah in seči je mašna ustanova, katero je naredil Janez Jurij Thomann, oskrbnik glavarstva in najemnik blejskega gradú, za svojega očeta Jerneja in mater Heleno ter prijatelje. Vsled listin „Original Vergleich des k. k. Stadt- und Landrechts“ ddo. 7. April 1846, Z. 2918, und „Genehmigung des k. k. Guberniums Laibach“ am 4. Mai 1846, Z. 10759, zugleich mittelst Willbriefes vom 20. Jänner 1847 und Bestätigung 15. Februar 1847, Z. 3288, je ta njiva cerkvena lastnina.

7.) Seča ob koncu farovškega vrta, parc. št. 25 s površino 358 □ sežnjev, vsled ustanovnega pisma dné 29. septembra 1855 v pokritje treh sv. maš za pokojnega Tomaža Poznik.

8.) Seča v „Dolinici za cerkvijo“, parc. št. 16 s površino 130 □ sežnjev v pokritje mašne ustanove Katarine Kokalj in Mih. Štrakeļj vsled ustanovnega pisma 10. augusta 1852.¹⁾

¹⁾ Glej str. 681 „Pokopališče“.

IV.

Kdaj je bila ustanovljena kamnogoriška fara?

Povedano je bilo že zgoraj, da je bila cerkev dozidana leta 1652 in da je bila združena z materjo-faro sv. Petra v Radolici. Kamnogoriško podružnico so oskrbovali deloma beneficijati, deloma kapelani radoliški. L. 1751 je bila povzdignjena v samostojno kuračijo (Pfarrvikariat.)

Na čelu prve krstne knjige je spomenica, iz katere se razvidi, kako lepo se je začela samostojna fara. Nesel je namreč radoliški vikarij Janez Scherouz svete zakramente 14. decembra 1751 čez Hotin v Kamnogorico. Kamnogoričani jih sprejmejo z zvonjenjem in streljanjem.

Spomenica slôve v latinskem jeziku:

»*Lector Benevole!*

Originem si forte scire cupis, paucis dicta sufficiant, post triennalem utriusque Disceptationem tandem ad potissimam instantiam inter alios hanc in rem a vicinitate destinatos viros Domini Thomae Thoman a Celsissimo ac Reverendissimo ordinario Nostro Ernesto Amadeo S. R. J. Principe e Comitibus ab Athembs Epo. Labacensi id factum fuisse, ut sub Praepositura Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Caroli S. R. J. Comit. de Petasi, Dni. Praepositi Labacensis ab Ejusdem Celsitudinis Revm. vicario Generali Reverendissimo ac Perillustri Dno. Carolo Peer, vicario et pro tempore qua Commissario Eppli in Rattmanstorff Dno. Joani Scherouz demandatum sit, qui SS. Sacra-

menta Rattmanstorffis huc transferret. Quibus gratiosissimis mandatis Morem gesturus idem Dns. Comissarius injuncta etiam fecit atque 14. Decembris anni 1751 in hotain (Hoten: cesta po dolini) processionaliter exceptus inter Campanarum pulsus, ac tormentorum explosiones SS. Sacramenta Ecclesiae SS. Trinitatis solemniter introduxit, quo ex tempore primo hoc locorum baptisari coepit, primusque baptisatus est ut verso folio clarius patebit.»

Prvi je bil v Kamnigorici krščen Gašper Thoman, sin Šimna Thoman in soproge Helene dné 30. decembra 1751. l.

Leta 1787 so, kakor tudi že povedano, pridružili kamnogoriški kuraciji: Spodnjo, Zgornjo Lipnico in Mošnjo iz radoliške fare. Podrejena je bila fara varstveni gosposki (Vogteiherrschaft) radoliške graščine v sodnijskem okraju Radolica.

V.

Župnišče, župnikova zemljišča in dohodki.

Župnišče.

Župniki so stanovali do leta 1760 v vasi hišna štev. 34. Tega leta so sezidali na gričku poleg farne cerkve novo župnišče št. 55. Stroške so pokrili z denarjem, katerega so dobili za prodano hišno št. 34, nekaj so dali farani in 200 gld. se je izplačalo iz cerkvene blagajne. Leta 1820 so morali župnišče popraviti. To je jelo sčasom razpadati tako, da je bil zid zlasti na severozahodni strani na več krajih podprt. Sploh

je bilo to župnišče jako borno, podobno kmečki bajti. Župnik je imel v I. nadstropju dve sobi za svoje stanovanje proti cerkvi, na severozahodni strani pa dve mali, močno razpokani in podprti celici. Pri tleh je bilo stanovanje za posle s precej prostorno sobo in izbico, na katero je bila naslonjena zelo tesna kuhinja. Posebno nerodne so bile stopnice v I. nadstropje in v klet.

Že župnik Bernik je želel prezidati in popraviti župnišče, a zadrževala ga je nekoliko bolehnost, še bolj pa druge neugodne razmere. Naslednik njegov, Anton Verbajs, se je lotil kmalu po nastopu službe težavnega dela. Gostovi so plačevali nekaj krajcarjev vsaki teden, posestniki so dajali večje svote, vsi pa delali prostovoljno tlako. Z dovoljenjem c. kr. deželne vlade dné 14. sušca 1891, št. 1454 in kn.-škofijskega ordinarijata dné 17. sušca, št. 586 je bila prodana cerkvena hiša št. 64 ¹⁾ v vasi mesarju Ignaciju Hrovat za 730 gld., ktera svota se je porabila za župnišče. Blagorodni gospod cesarski svetnik Anton Thoman je dal poleg svote, kakor drugi posestniki, še posebej 350 gld., patron fare, mil. gospod prošt dr. Leonard Klofutar 100 gld. Veliko železa za vezi in mreže v oknih je darovala brezplačno po posredovanju župana Fr. Žvan-a tovarna P. Mühlbachers Nachfolger in Oberferlach na Koroškem, č. g. J. Berlic, župnik na Bohinjski Beli, pa rudeč kamen za vežne podboje. Mizarsko delo je prevzel Jernej Bertoncelj (Kožar) iz Zgornje Dobrave, zidarsko Jožef Pernuš iz Lesec, tesarsko Jožef Ažman (Cene) iz Kamnegorice, ki je preskrbel les po najnižji ceni in podpiral župnika vsestransko pri nadzorovanju dela. Od maja do oktobra je bival župnik v kapelaniji. Stalo je delo okoli 4000 gld. Župnišče je jako lično;

¹⁾ Glej, III. b, str. 682.

v I. nadstropju so štiri lepe sobe, pri tleh prostorna kuhinja in soba za posle ter soba za velikonočno izpraševanje. Streha je krita s škrlom.

Gospodarsko poslopje.

Župnik Uršič je pustil gospodarska poslopja v zelo slabem stanu. Župnik Bernik ja je zato dal podreti in l. 1868 sezidal novo poslopje z zelo praktičnimi prostori. Stalo je to, odračunivši vožnjo, tlako in skoro polovico lesa, ktereга so darovali domačini in Dobrávci, okoli 1500 gld.

Vodovod.

Vodovod k župnišču je speljan iz „Grabna“ na južni strani. Omenjen je v inventarju, potrjenem dne 10. septembra 1824. V drugem inventarju, potrjenem 26. septembra 1846, pravi župnik Uršič, da ga je napravil iz lastnega denarja. Imel je lesene cevi, v katerih je voda zastajala in po zimi zmrzavala. Župnik Bernik ga je dal podreti 1866. l. in speljal novega malo drugače, tako da je krajši kakih 21 sežnjev, s padcem 6 palcev na seženj. Cevi so lončene. Delo je stalo brez tlake okoli 300 gld. Pred gospodarskim poslopjem so bile lončene cevi zelo poškodovane, da se je voda v zemljo zgubljevala. Župnik Verbajs je položil mesto njih svinčeno cev od korita do gospodarskega poslopja l. 1893, kar je stalo 55 gld. Sicer je pri vodovodu vsako leto kaj popravil, da se voda obdrži; in kaj bi počel farovž brez te vode?

Župnikova zemljišča in dohodki.

1.) K župnišču spada lep vrt, parc. št. 20 in vrtiček pred župniščem, ktereга je napravil in ogradil leta 1866 župnik Bernik z dovoljenjem občine.

2.) Senožet v Grabnu, parc. št. 35/1, s površino 485 □ sežnjev, po kateri je speljan vodovod.

3.) Njive na „Ravnici“ (parc. št. 50, 465 □ sežnjev), senožeti (parc. št. 51, 1 oral 1456 □ sežnjev in parc. št. 57, 349 □ sežnjev). Te tri parcele je kupil na dražbi Albert pl. Kappus za 50 gld. in prepustil župnišču proti povrnitvi te svote in drugih stroškov s pristavkom, da se vžitek tega zemljišča ne sme vštovati v župnikovo kongruo. (Listina c. kr. okraj. sodišča v Radolici 9. sušca 1870).

4.) Drvošec na „Vrečah“, parc. št. 419, davčne občine Dobráva, s površino 1068 □ sežnjev, odmerjen farovžu leta 1789 pri glavni razdelitvi gozdov.

5.) Drvošec na „Drnovcu“, parc. št. 352 s površino 1 orala 1235 □ sežnjev. Podarila ga je leta 1809 srenja župnišču. (Listina v arhivu z dné 26. julija 1809.)

6.) Drvošec v „Plazeh“, parc. št. 525 s površino 2 oralov 933 □ sežnjev prideljen župnišču pri razdelitvi gozdov leta 1816.

Bira.

Kakor cerkvi, tako so se zavezali Kamnogoričani ob ustanovitvi samostojne kuracije dajati tudi župniku vsakoletno biro o sv. Juriju. Posestnikom je bila določena bira po posameznih številkah; fužine in ješe so pa plačevale 15, oziroma 14 kr. starega denarja (von einem Hammerstag 15 kr., einem Essfeuer 14 kr. und

einem Nagelstock 3 $\frac{1}{2}$ kr.), kakor je v zapisniku bire. Oženjeni gostovi so plačevali po 24 kr. (sedaj 42 kr.), samski po 12 (sedaj 21 kr.).

C. kr. dež. vlada je z odlokom z dné 17. avgusta 1853, šte. 9179 vzela radoliškima kapelanoma nekaj žitne in denarne bire na Mošnji in Zgornji Lipnici in jo podelila kamnogoriškemu župniku. Znaša pa ta bira nekaj čez 3 gld. v denarju, kak 1 $\frac{1}{2}$ mernika rži, 1 mernik pšenice ter nekaj bokalov ovs. Pobira se vsako leto v dan sv. Uršule.

Do leta 1822 so plačevali kamnogoriški župniki radoliškim 8 gld. 30 kr. star. denarja kot štolnino od oklicev in porok. Leta 1823 pa je ponehalo to plačevanje po smrti Jurija Gollmajerja, stolnega prošta in župnika radoliškega († 10. avgusta 1822), vsled določb: dvornega dekreta dné 12. junija 1820, št. 15866, ces. kralj. deželne vlade 23. junija, šte. 7404 in okrožne gosposke 8. julija, št. 4993.

Leta 1789 so zložili premožniši Kamnogoričani 600 gld. za župnikov poboljšek brez kake posebne zaveze. Ta denar se je naložil na obligacijo, ki znaša sedaj le 478 gld. 80 kr. in daje 20 gld. 11 kr. obresti na leto.

VI.

Kapelanija in mežnarija ter zemljišča.

L. 1806 so sezidali Kamnogoričani onkraj cerkve pritlično stanovanje za družega duhovnika. Leta 1820 je napravil župnik zgornje nadstropje z dvema sobama in kuhinjo, 1824 pa občina še dve sobi vrh stopnic. Zgornje nadstropje se je odločilo za duhovnika, spodnje za cerkovnika. Podlago kapelanski službi je naredil

fužinar Andrej Thoman s tem, da je zapustil 500 gl. za maše družega duhovnika. V ustanovnem pismu dné 1. novembra 1794, št. 2133 navaja vzroke, vsled katerih je napravil to ustanovo. Zgodnik (Früh-Messer) ali beneficijat naj opravi vsako leto 25 maš zanj in za njegove sorodnike. Hotel je izrečno veljati ustanovnikom in patronom zgodnikove ustanove.

Drvarnico za kapelana in cerkovnika so naredili 1831 mej kapelanijo in cerkvijo.

Dohodke in zemljišča ima kapelan sledeče:

1.) Leta 1847 so se zavezali posestniki iz Kamnegorice, Zgornje in Spodnje Lipnice ter Mošnje dajati kapelanu vsak po 20 kr. starega denarja, t. j. 35 kr. avstr. velj. kot biro.

2.) Kapelan ima vrtiček za kapelanijo (parc. št. 11, 60 □ sežnjev). Zapustil ga je Janez Potočnik v oporoki 28. avgusta 1821, za kar mora opraviti kapelan dve sv. maši vsako leto.

3.) Drvošec na „Drnovcu“, parc. št. 355 s površino 2 oralov 417 □ sežnjev.

4.) Drvošec v „Plazeh“, parc. št. 482 s površino 2 oralov 1332 □ sežnjev, ki je bil odmerjen pri splošni razdelitvi leta 1816 kapelanu.

Cerkovnik.

Kakor je bilo povedano, ima cerkovnik stanovanje v kapelaniji. Leta 1831 je kupil župnik cerkovniku vrtiček na „Jernaški“, a 1844 ga je podaril župnik cerkvi. Pozneje se je opustil vrtiček, in sedaj je tam seča.

Zemljišča cerkovnikova so:

1.) Že od nekdanj seča za farovžem, parc. št. 188 s površino 297 □ sežnjev. V to parcelo je bil l. 1891

pri zidanju novega župnišča podaljšan zid za en meter z dovoljenjem kn.-šk. ordinarijata z dné 15. januarija 1891, št. 82.

2.) Seča za farovškim vrtom, parc. st. 17 s površino 415 □ sežnjev.

3.) Travnik, parc. št. 412 s površino 476 □ sežnjev zraven Mihovčevega travnika.

4.) Seča nad stopnicami proti šoli pod pokopališčem, parc. št. 9, 76 □ sežnjev.

5.) Drvošec na „Dešilu“, parc. šte. 535, 1311 □ sežnjev, kterega je kupil 18. februarija 1828 Andrej Bohinc za cerkovnika.

6.) Drvošec na Drnovcu, parc. šte. 353, 1 oral 493 □ sežnjev.

VII.

Duhovni pastirji.

a) Župniki.

1. Prvi samostojni duhovni pastir (kurat) je bil Andrej Prettner od l. 1751—1761. Za časa njegovega službovanja so razširili cerkev.

2. Friderik Koroshiz je pastiroval tri leta, od 1761—1764.

3. Andrej Svetina je bil kurat od l. 1764—1766. Umrl je v Kamnigorici star šele 35 let. Pokopal ga je Primož Rabitsch, župnik v Kropi.

4. Anton Nepomuk Weinocht od l. 1766—1771. Odšel na Ovšiše, kjer je umrl 16. novembra 1789.

5. Anton Jaksche je služboval v Kamnigorici od leta 1771—1789 in je umrl tu 15. aprila 1789, star 63 let.

6. Jošt pl. Garzoni (Jodocus de Garzoni) je bil v Kamnigorici 30 let, namreč od l. 1789—1819. Umrli je tu za jetiko 30. septembra 1819 ob $1\frac{1}{4}$ 7 zvečer, star 67 let. Pokopal ga je Jurij Kalan, dekan v Begunjah.

7. Jernej Uršič (Barthelmä Urschitsch se je podpisaval) je župnikoval tu celih 41 let (1819—1860). Znan je po pesmici „Popotvanje bratje, je naše življenje.“¹⁾ Pisal je rad in veliko. Mej drugim je spisal tudi kratek obris zgodovine kamnogoriške, ki je natisnen v „Illyrisches Blatt“ 1849, Nr. 81, Pag. 321 in 322. Za časa svojega dolgoletnega pastirovanja je napravil marsikaj, mej drugim vodovod k župnišču itd. Odpravil je razne razvade in nerodnosti, ki so se godile pri cerkvi. V zvonik je zahajala mladina, bila z železnimi kladvi na zvonove, pokvarjala uro, kričala in vriskala ter celo s puškami streljala. V zakristijo so hodili farani, ki so se sramovali iti v cerkev. Prihajali so največkrat prepozno, hodili mej pridigo na pokopališče, se razgovarjali, smejali in tobak pušili. Na pokopališču so si izbirali imovitejši farani prostore, da bi ne počivali mej revnimi. Za božjo čast vneti župnik zapre zvonik, kamor sme le cerkovnik, odpravi ljudi iz zakristije, češ, da je cerkev dovolj prostorna za vse farane in naredi red na pokopališču, kjer se mrličji pokopujejo v vrsti brez vsacega razločka. Te naredbe sporoči okrožni gosposki, ki jih odobri in župnika pohvali. Kakor je bil skrben in vnet za cerkev, tako je zanemarjal gospodarska poslopja. Tolažil se je s tem, da je rekel: „mene bo že gviralo“. Občeval je rad z ljudmi, posebno z višjimi stanovi.

¹⁾ Jeden Kamnogoričanov mi je pravil, da je župnik Uršič rad sprejemal in pogostoval dijake in jim dajal nemške pesmice prelagati na slovensko. Dijaku, ki mu je imenovano pesmico „Popotvanje“ najbolje preložil, je dal dva tolarja. Po tem takem bi ona pesmica ne bila Uršičeva.

Leta 1834 so poskušali tatovi v noči mej 12. in 13. novembrom vlomiti v cerkev. Poškodovali so cerkvena vrata, vzeli nekaj perila v farovžu, odnesli sedem kokošij in razdrli mrežo v jedilno shrambo. Župnik naznani to gosposki v Radolici in prosi za ponočno stražo. Tatovi so poskusili svojo srečo še jedenkrat v noči od 27—28. junija 1837, a župnik jih je odgnal. Na drugo prošnjo se mu dovoli ponočna straža, ki se je ohranila do danes. Sodi se, da so bili domači malo-pridneži tatovi in ljudje so jih imeli na sumu, da so kradli tudi drugje. Dotična družina je pomrla in se porazgubila, in že več let ni slišati o kakī tatvini, dasi-ravno pusté kovači svoje orodje, žeblje itd. v nezaprlih vigencih čez noč.

Ko je leta 1855 razsajala kolera, je župnik Uršič neustrašeno hodil k bolnikom, jih tolažil in krepčal s sv. zakramenti. Zato je bil odlikovan od presvetlega cesarja z zlatim križcem s krono za zasluge. Obhajal je mej ljubljeno čedo tudi svojo zlato mašo. Umrl je 30. avgusta 1860. Počiva na tukajšnjem pokopališču ob vhodu v cerkev. Napis na grobnem spominku slôve:

Tukaj počiva prečastiti gospod

Jernej Uršič

41 let Kamnogoriški fajmošter,

rojen v Idriji l. 1784,

po presvitlem cesarju Francu Jožefu I.

s kronanim zlatim križcem za pobožne zasluge obdarovan.

Živel je 76 let.

Bogu, cesarju, domovini in perjatlom zvest.

8. **Janez Vovk**, rojen na Jesenicah dné 6. maja 1819, v mašnika posvečen 30. julija 1844. Kapelan je bil na Polšniku in v Poljanah pri Škofji Loki, potem pa 12 let na Breznici. Župnik je bil v Kamnigorici od

1860—1865. Napravil je veliki altar, dal slikati presbiterij in ustanovil podružnico bratovščine Marijinega Srca. Od tu odide v Ljubno (1865—1876), odkoder se preseli kot kanonik v Novo mesto, kjer je umrl 18ega novembra 1893 ob $\frac{1}{4}$ 9 zvečer.

9. **Lovro Bernik**, rojen v fari Stara Loka, dné 6. avgusta 1825, v mašnika posvečen 31. julija 1849. Služil je v Radolici, Vodicach, Šmartnem pri Kranju, kot beneficijat v Šmartnem pri Litiji in na Vačah, odkoder je prišel v Kamnogorico za župnika. Tu je bil od leta 1865—1890, ktereга leta se je radi bolehnosti podal v pokoj v Radolico in potem v Staro Loko, kjer je umrl 26. januarija 1894. Bil je spreten v uradovanju, jako nadarjen in zelo delaven. Razširil je zakristijo, zidal novo gospodarsko poslopje in napravil nove zvonove. Ljudje mu hranijo še sedaj hvaležen spomin.

10. **Anton Verbajs**, rojen v Vintarjevicu, fare Šmartno pri Litiji 26. sušca 1844, v mašnika posvečen 31. julija 1871. Pastiroval je v Štangi kot administrator od 15. septembra 1871 do februarija 1872, kot kapelan v Metliki od 16. februarija do 8. decembra 1872, v Žireh od 1. januarija 1873 do 11. novembra 1877, v Kostanjevici do 9. novembra 1881, na Krki do dné 19. decembra 1882, v Leskovcu pri Krškem do novembra 1886; v Cerkljah pri Kranju do 27. novembra 1888, kot kurat v Šempetru na Notranjskem do 4. avgusta 1890, odkoder je prišel za župnika v Kamnogorico 6. avgusta i. l. Tukaj je prezidal župnišče, popravil tlak v cerkvi, napravil nove orglje in popravil stopnice, ki vodijo iz vasi v cerkev. Dobil je od kn.-šk. ordinarijata 1890 dovoljenje po apostolskem pooblastenju dné 27. oktobra 1889, da sme po zimi od Božiča do meseca maja binirati ob nedeljah, ker je ljudstvo revno

in slabo oblečeno, kapelana pa radi pomanjkanja duhovnov v Kamnigoricu ni.

b) Kapelani.

Ker nisem mogel dobiti imen kapelanov, ki so služili v Kamnigoricu, iz zanesljivega vira, zapišem tukaj njihova imena, kakor sem jih povzel iz krstne knjige in zapisnika kapelanskih ustanovljenih maš (Libellus Beneficii seu missarum fundatarum in ecclesia parochiali Smae. Trinitatis in Steinbüchel):

1. *Šimon Schmidt* se nahaja leta 1813 v krstni knjigi. Podpisan je „sacerdos loci“. Tukaj je služboval do 1829.

Leta 1830 in 1831 Kamnagorica ni imela kapelana in kapelanske ustanovljene sv. maše je opravljal župnik Uršič „in vacatione vel absentia D. Beneficiati seu cooperatoris.“

2. L. 1832 najdemo tu kapelana *Jakoba Kapel*, ki je služil v Kamnigoricu do meseca julija 1833.

3. Od meseca novembra 1833 do meseca julija 1834 je kapelansko službo opravljal *Matevž Pogačnik*.

4. Od meseca oktobra 1834 do meseca julija 1835 *Franc Urainer*.

5. Od mesca decembra 1835 do decembra 1838 *Peter Hitsinger*.

6. Od 1. 1839 do avgusta 1841 je kapelanoval tu *Jožef Kopitar*.

7. Od 1842—1846 *Jurij Križaj*.

8. Od 1846 do 30. maja 1851 *Anton Ferina*.

9. Od meseca novembra 1851 do avgusta 1854 *Anton Anšur*. Umrli je kot župnik v Št. Juriju pri Šmariji.

10. Od 1855—1860 *Jernej Babnik*. Umrli je kot župnik na Dobrovi pri Ljubljani.

11. Od l. 1861—1867 *Jožef Sterbenc*, sedaj v pokoju v Ljubljani. Leta 1868 je živel tukaj vpokojeni Janez Okorn, l. 1869 pa Janez Globočnik.

12. L. 1870 je nastopil kapelansko službo kamnogoriško *Janez Berlic* in služil tu do 1872; odtod se je preselil v Srednjo vas v Bohinju.

13. Od 1873—1875 *Janez Ankrst*.

Od leta 1876—1877 je bival tukaj vpokojeni Jurij Zabrezovnik.

14. L. 1878 je bil kapelan *Franc Kadunc*, sedaj župnik v Krašnji.

15. Od 1879—1881 *Jernej Zupanc*, sedaj župnik v Motniku. Od leta 1882—1884 je bival tukaj Janez Hudovernik.

16. L. 1886 je prišel *Janez Berlic* iz Kroke in služil tukaj v drugič in sicer do l. 1888.

Leta 1890 je prišel za malo časa bolehn *Franc Pavlin*, za njim pa za časa bolezn župnika Bernika vpokojeni župnik Karol Lapajne za pomoč.

Od leta 1890 ni bilo kapelana v Kamnigoric.

VIII.

O kamnogoriški šoli.

Mnogo let pred ustanovitvijo redne šole so poučevali v vasi privatni učitelji. Prvi izmej teh učiteljev je bil Tomaž Poznik. Ne vé se, kterelega leta je pričel poučevati, le toliko je gotovo, da je imel svojo šolo v hiši št. 38.

Drugi privatni učitelj je bil Jožef Štritar, ki je bil ob jednom tudi organist. Šolo je imel v hiši št. 4.

Tretji zasebni učitelj Franc Zanoškar je učil v hiši št. 30.

Za tem je prišel Martin Klemenčič, h kateremu je hodil tudi rajni dr. Lovro Toman v šolo. Ta učitelj je imel skušnjo, vendar ni mogel biti nastavljen, ker še ni bila ustanovljena šola.

Zadnji zasebni učitelj je bil Janez Debeljak, ki je bil ob enem cerkovnik in organist.

Ko je število šolskih otrok začelo vedno bolj naraščati, sklenila je tukajšna občina zidati šolsko poslopje. V ta namen je kupila z župnikom Uršičem l. 1844 prostor zraven kapelanije za 119 gld. Pomagal je grof Vincencij Thurn, graščak v Radolici s 100 gld. in Luka Burger, stolni prošt ljubljanski s 70 gld.

Kmalu nato se je postavil temelj za šolo in l. 1845 je bilo poslopje dodelano in šolska soba izgotovljena ter pripravljena za pouk. Z odlokom c. kr. ilirskega državnega knjigovodstva v Ljubljani z dné 2. oktobra 1847 je bila služba učitelja združena s cerkovnikovo in organistovo s čistim dohodkom 148 gld. star. denarja. Ista gosposka je povišala l. 1854 to plačo na 251 gld.

Šola se je odprla svojemu namenu dné 11. novembra 1845. Učitelji so bili:

1. *Janes Peruci*, rojen na Igu pri Ljubljani. Služboval je tu od 1845—1847 kot provizoričen učitelj.

2. *Andrej Praprotnik*, rojen v Podbrezjah dné 9. novembra 1827. Znan kot izvrsten učitelj, pesnik in pisatelj. Služboval je tu od 1848—1852. Leta 1850 je izdal za tukajšnjo šolo prve slovenske perijohe. Pozneje je služboval v Škofji Loki, na Dobrovi pri Ljubljani in 1858 je prišel v Ljubljano na prvo mestno ljudsko šolo, kateri je bil leta 1870 imenovan voditeljem. Presvitli cesar je l. 1883 odlikoval njegovo neumorno, vzgledno in požrtvovalno delavnost z zlatim križcem s krono za

zasluge. Leta 1890 je bil na lastno prošnjo umirovljen. Umrl je v Ljubljani 25. junija 1895.¹⁾

3. *Fernej Štamcar*, služboval od 3. januarija 1852 do konca l. 1853. L. 1854 ni bilo učitelja, najbrže radi premale plače. Poučeval je tedanji kapelan Anton Anžur. Ker so tega leta, kakor omenjeno, povišali plačo, prišel je

4. *Janes Trojar*, ki je služboval od 6. novembra 1854—1856.

5. *Pavel Zore* od 1856 do 1862.

6. *Fernej Pirnat* od 1862 do 1866.

7. *Janes Škrbinec* od 1866 do 1868.

8. *Henrik Wisiak* od 15. decembra 1868. do dne 5. avgusta 1873.

9. *Jakob Zupan*, rojen na Vratih (Thörl-Maglern) na Koroškem, je služboval od 5. avgusta 1873 do dne 15. aprila 1876. Umrl je v Kamnigorici in je pokopan na tukajšnjem pokopališču.

10. *Frančišek Gros* od 2. novembra 1876 do 9. oktobra 1877.

11. *Andrej Fekovec*, rojen 9. novembra 1840 na Češnjevku, fare cerkljanske, od 29. novembra 1877 do 26. septembra 1879, ko je šel v Ljubno.

12. *Leopold Zupin* od 8. oktobra 1879 do dne 15. oktobra 1882.

13. *Andrej Fekovec*, prišel iz Ljubnega nazaj, je bil učitelj od 14. sušca 1883 do svečana 1894, kterega meseca se je odpeljal k operaciji v Ljubljano. Prišel je, žal prepozno in umrl 17. svečana. Pokopan je na ljubljanskem pokopališču. Naslednik njegov je

14. *Fran Lavtišar* od 7. marca 1894 dalje.

¹⁾ Glej: „Dom in svet“ 1895.

V šolskih zapisnikih se imenuje šola do l. 1848 Trivialschule, od 1848 do 1870 pa Pfarrschule.

Šola je vseskozi jednorazredna.

Pregled vsakdanjo šolo obiskujočih otrok enorazredne ljudske šole v Kamnigorici od l. 1845 do 1898.

Šolsko leto	Dečkov	Deklic	Skupaj	Šolsko leto	Dečkov	Deklic	Skupaj
1845/46	41	30	71	1872/73	47	50	97
1846/47	42	31	73	1873/74	66	78	144
1847/48	55	32	87	1874/75	65	80	145
1848/49	47	38	85	1875/76	63	75	138
1849/50	48	43	91	1876/77	65	81	146
1850/51	50	42	92	1877/78	75	87	162
1851/52	65	50	115	1878/79	74	83	157
1852/53	40	49	89	1879/80	73	73	146
1853/54	38	45	83	1880/81	65	71	136
1854/55	47	59	106	1881/82	68	80	148
1855/56	54	57	111	1882/83	58	74	132
1856/57	71	75	146	1883/84	61	70	131
1857/58	72	71	143	1884/85	73	68	141
1858/59	71	67	138	1885/86	78	67	145
1859/60	65	68	133	1886/87	80	61	141
1860/61	63	67	130	1887/88	76	53	129
1861/62	57	63	120	1888/89	73	54	127
1862/63	49	58	107	1889/90	72	48	120
1863/64	55	50	105	1890/91	69	51	120
1864/65	52	44	96	1891/92	55	49	104
1865/66	51	53	104	1892/93	51	52	103
1866/67	50	56	106	1893/94	45	47	92
1867/68	55	70	125	1894/95	39	50	89
1868/69	46	76	122	1895/96	37	48	85
1869/70	50	58	108	1896/97	34	51	85
1870/71	73	69	142	1897/98	36	49	85
1871/72	59	57	116				

IX.

Odlični Kamnogoričani.

a) Duhovni.

1. *Matevž Meršol*, rojen na Mošnji štey. 1 dné 8. septembra 1818, v mašnika posvečen 30. junija 1844. L. 1863 je postal semeniški podvodja in 1869 kanonik ter pregledovalec cerkvenih računov. Umrl je kot kanonik stolne cerkve ljubljanske 13. aprila 1881 zvečer vsled mrtvouda, ki ga je zadel prejšni dan. Bil je vse-skozi prav blaga duša. Pokopan je bil veliki petek popoldne.¹⁾

2. *Anton Berce*, rojen na Mošnji štey. 1 dné 20. maja 1860, v mašnika posvečen 7. julija 1883. Kapelanoval je v Križah pri Tržiču, v Borovnici, Senožečah in Sodražici, bil župnik v Št. Lambertu pri Zagorju, sedaj je župnik v Boštanju.

3. *Frančišek Žvan*, rojen v Kamnigoricí št. 12 dné 6. septembra 1868, v mašnika posvečen 23. julija 1892. Bil je kapelan v Šmarjeti do 1895, v Gradu (Bled) do septembra 1897, sedaj je v Kranju.

4. *Luka Arh*, bogoslövec III. leta v Ljubljani, rojen v Kamnigoricí št. 4 dné 15. oktobra 1876.

b) Svetni.

1. *Janez Kappus plem. Pichlstain*. Radi velikih zaslug ga je cesar Leopold I. povzdignil v plemeniti stan. Diploma z dné 15. oktobra 1693 omenja, da je rodbina Kappusova že pred 300 leti iznašla kovaško

¹⁾ Danica 1881.

obrt in jo na lastne stroške vpeljala, kar donaša državi od leta do leta mnogo dobička. Zato ima v grbu tri kovače s kladvi v roki in dva robata kamnita griča, na katerih stojite kapusovi ali zelnati glavi. Plemeniti Kappusi so imeli tudi pravico soditi. O Janezu Kappusu se še sedaj pripoveduje, da je bil zelo pobožen. Hodeč na svoje posestvo na Mošnji, držal je v roki rožni venec, z drugo pa peljal svojega sinka. Rodovina Kappusova je še sedaj v Kamnigoricu števil. 33. Sedanji posestnik, Adolf Kappus plem. Pichlstain, je ob enem poštar in župan.

2. *Matevž Langus*, slikar ¹⁾, rojen v Kamnigoricu števil. 40. Na rojstni hiši je vzdana kamnita plošča z napisom: Tukaj se je rodil Matevž Langus, slikar, rojen v Kamnigoricu 9. septembra 1792, umrl 20. oktobra 1855. Njegova v Draždanah 26. septembra 1856 umrla soproga Ana, rojena Wiedenhofer, je zapustila glavnico 22.690 gld. za Matevž Langusovo dijaško ustanovo. Pravico do te ustanove (letnih 210 gld.) imajo obojni sorodniki, in če teh ni, v Kamnigoricu rojeni mladeniči, ki se posvetijo vedi ali umetnosti. *Jakopan je pri sv. Kristofu v Gyulohans.*

3. Posebno nam je omeniti rodbina Thomannova, ki se je od nekdanj odlikovala z dobroteljnostjo in usmiljenjem do revežev. V tej rodbini se je porodil dne 22. maja 1820 *Anton Thomann*, cesarski svétnik. Priden in umen trgovec si je pridobil v Trstu veliko premoženje. S pokojno soprogo blago gospo Viljelmino, Adelo rojeno Malle, sta vedno v obilni meri podpirala reveže, kakor jih podpira cesarski svétnik še vedno. Kjer je kakšna potreba pri cerkvi ali sicer pri občini, pomaga povsod z znatnimi svotami. Posebno so mu pri srcu

¹⁾ Glej „Dom in svet“ IV., št. 4, pag. 179 „Črtice iz umetnosti slikarstva, zlasti slovenskega.“

reveži in ubožni dijaki. O poletnem času, ko biva v Kamnigorici, deli vsako soboto revnim otrokom in starim miloščino. Vsako zimo dá znatno svoto za obleko in obutalo revnim šolarjem. Po vsi pravici ga spoštujejo ljudje kot dobrotnega očeta.

4. *Dr. Lovro Toman*,¹⁾ pravnik, večletni državni in deželni poslanec ter pesnik. Na rojstni hiši št. 39 je ploča z napisom: „V tej hiši je bil porojen 10. avgusta 1827 dr. Lovro Toman, pesnik in domoljub slovenski. Umrl v Rodaunu 15. avgusta 1870. Postavilo Slovensko pisateljsko društvo 1887.“ Pokopan je na tukajšnjem pokopališču, kjer se bere kitica, ki jo je pokojnik sam zložil za svoj nagrobni kamen:

Ne jokajte zapuščeni,
Kdor v grobu spi, je srečen,
Saj je kratko vsem življenje
Al' probud je večn.

V Rodaunu 6. avgusta 1870.

Tri volke. Tu kloče sem bil narogec.

Dr. Lovro Toman.

Dr. Toman ni pozabil v oporoki ljubljene rojstne vasi. Zapustil je 8000 gld. za ustanovitev bolnišnice in vsakoletno razdelitev obresti mej reveže.

X.

O žebljarski obrti.

Znani so gorenjski kraji Železniki, Kropa, Kamnagorica po železni industriji, ki je svoje dni prav cvetela in veliko dobička prinašala i državi i posamnikom.²⁾

¹⁾ Glej „Praprotnik Dr. Lovro Toman“, izdala Matica Slovenska 1876.

²⁾ „ war durch unserem Inner-Oesterreichischen Camerali von Jahr zu Jahr merklicher Nutzen zugewachsen “

Adelsbrief.

Svoje dni — sem rekel — kajti dandanes je vsa ta obrt v propadu in le životari, čakajoč, da bo zaspala. Časi se spreminjajo! Ročno delo se umika vedno bolj in bolj strojem; liberalno manchestersko načelo proste konkurence služi le kapitalistom, ki igraje uničuje malega obrtnika. Dobro in prav je, da si pomaga človek, kakor si more in zna. Tudi stroji so dobri in koristni ter kažejo bistrost človeškega uma, ki nikoli ne počiva, temveč gre vedno naprej in naprej. A zlo je, da vrednost človekovega dela vedno pada, da se stavi delavec v jedno vrsto s strojem, da celo pod stroj! Zakaj ne koristijo stroji delavcu, kteremu se ni treba več tako mučiti kakor preje? Zakaj se je razvil tako bujno kapitalizem ravno v stoletju para in elektrike? Zakaj je dandanes toliko revščine, nezadovoljnosti po vsem svetu? Zato, ker se je naša dôba odvrnila od jedino pravega načela krščanskega, po kterem smo si vsi ljudje bratje, sinovi istega Očeta. Zato bo mali obrti pomagala le ideja krščanske ljubezni na noge, kakor jo je že skoro uničila do cela liberalna ideja nekrščanskega egoizma.

Kar se tiče začetka žebljarske obrti, se ne more nič gotovega povedati. Pisanih poročil ni, ker so se deloma poizgubila v raznih vojskah, deloma pa jih je uničil ogenj. Gotovo je, da je bila železna industrija v Kamnigoricu že v 14. stoletju. Janez Kappus je bil povzdignjen v plemeniti stan 1693, ker je veliko storil za povzdigo obrti, ki je bila tu že pred 300 in še več leti. Gotovo je rodbina Kappusova zopet vpeljala opuščeno obrt, ker ni misliti, da bi je preje ne bilo. A po mojem mnenju je stvar veliko starejša. Menim, da ima Dimitz prav, ko piše: (I. pag. 69) „Von der Colonie Emona dem schönen Savethale aufwärts folgend, machten

die neuen Herren des Bodens (sc. die Römer) wohl erst am Westabhange der Jelovca, etwa in der Gegend von Radmannsdorf, Eisenwerke auf die häufigen und auf dem kahlen Kalkboden so leicht kenntlichen Bohnerze (bobovec) errichtet haben, ehe sie die vorgeschobene Station in der Wochein gründeten, deren Anfang und Dauer wir nicht kennen, deren Ende aber in die Mitte des 4. Jahrhunderts n. Chr. fallen muss.“ Mogoče je, da so naredili prebrisani in umni Rimljani tu rudnike ter kovali železo. Potrjujeta to podmeno tudi dva rimska denarja iz časa Dijoklecijana, ktera je našel g. Adolf plem. Kappus na svojem vrtu. — Potem se ne vé nič več o osodi teh fužin¹⁾ in rudnikov do Valvazorja. Bile so pa fužine ali plavži ali delavnice za žeblje blizu Vošč,²⁾ kjer se dobi še sedaj žindra (Schlacke) ter kosi železa. Tudi travnik kažejo, kjer je bil tolmun za plavž. Druge delavnice so bile v Kolnici (Kollnitz) ob izviru Lipnice na sedanji Spodnji Lipnici. Bila je tu fužina, pozneje cajnarca (Zainhammer) in nekaj ješ (Essfeuer) za žeblje. Tudi blizu Rožmanovega mlina pri izviru Lipnice je bila cajnarica in delavnice za žeblje. Listine, tičoče se Kolnice, so zgorele v požaru 18. maja 1828 v hiši Ignacija Thomanna, tedanjega lastnika. Valvazor omenja, da jih je imela v lasti Catharina Freyin von Lamberg, ki je one na Lipnici tudi opustila. Ta Katarina je bila posestnica „Pustega grada“ (Wallenburg). Gotovo so že imeli te fužine v posesti Wallen-

¹⁾ Der Hammer gehörte zum Ofen. Ofen und Hammer werden oft als „Hammer“ oder „Hammergewerk“ bezeichnet, demgegenüber die Erzgruben „Bergwerke“ heissen (Argo IV., 1, 11.) Iz tega je jasno, zakaj se preje Kamnagorica „Bergwerk“, v poznejših časih pa le „Hammergewerk“ imenuje.

²⁾ Glej Uršič, Illyr. Blatt Nr. 81, 1849, pag. 321 und 322.

burgi, ki so v zvezi z Lahi delali, torej že pred 1354, ko je bil omenjen grad že v lasti Hansa von Hounsberg. (Pozneje je prišel v posest grofov Katzenstein, potem Lamberg in slednjič grofov Thurn; v 16. stoletju je grad pogorel in od takrat je razvalina). Seveda so se večkrat opustile te fužine in plavži, dokler jih ni zopet kak podjetnik spravil v tir. Najdalje se je obdržala cajnarica v Kolnici (ozir. Spodnji Lipnici), ki je bila lastnina Ignacija Thomanna. Sedaj je vse to opuščeno.

V Kamnigorici se nahajajo podrtine vélikega plavža (Grosshammer) „pod lipo“. Valvazor omenja delo na volkove, potem pravi, da delajo žeblje, raznovrstne ograje itd., ter pohvali Kamnogoričane, češ, da slovi kraj po najboljših žebljih. (Valv. III. B., pag. 394: „und seynd lauter Hammergewerke darin; man arbeitet auch an diesem Orte das Werk auf die Wölffe, und schmiedet folgendes daraus: allerlei Nägel, Garter-Eisen und dergleichen Dinge mehr, und hat dieser Ort das Lob erworben, dass man allda die besten Nägel arbeite“.) Dné 3. januarija 1550 je dal Ferdinand I. posebni rudarski red (Bergordnung) za Kropo, Kamnogorico in Lipnico. Pozneje 1. maja 1553 je raztegnil ta red na vse notranjo-avstrijske dežele, da se izogne vsem neprijetnim vednim preprirom mej graščaki in posestniki fužin, ktere so bile pod sodno oblastjo dotičnih graščin, na katerih zemljišču so bile. 23. februarija 1575 je izšel v Gradcu rudarski red v 36. členih.¹⁾ Sodna oblast se

¹⁾ „Nachdem Ferdinand am 3. Jänner 1550 für die im Gebiete der landesfürstlichen Herrschaft Radmannsdorf, gelegenen Bergwerke Kropp, Steinbüchel und Kollnitz eine eigene Bergordnung erlassen hatte, erhalten alle innerösterreichischen Länder am 1. Mai 1553 eine Bergordnung.“ Dimitz, II., pag. 294.

je vzela graščakom in fužinarji, rudarji itd. so imeli svoje sodnike.¹⁾ Sodil je ta nadsodnik, ki je imel tudi svoje podsodnike „in Civilibus, Criminalibus und Politicis“, ne pa „Malefichandel“. Pritožbe zoper njega so bile obrniti na deželnega vicedoma kranjskega, od tu na notranje-avstrijsko vlado in dvorno sodnijo.²⁾

Sedaj je v Kamnigorici devet delavnic za žeblje, a v nekterih se že prav malo dela. Ustanovili so jih domačini v zvezi z Lahi, kar pričajo imena oseb (Gasperin itd.), posebno pa še žebljev³⁾ ter orodja. V vsaki delavnici (vigenc) je po 2—5 ognjev (Esse, Essfeuer), okoli vsakega ognja navadno pet panjev (Stock). Panj je v zemljo zabiti kamen, visok okoli jednega metra. Na njem je nakovalo, sekalo in podstav za „nagležen“ (Nägeleisen), kamor se dene odsekan žebelj, da se mu naredi glava. Pri vsakem panju sta dve osebi (mojster in hlapec). Da se naredi žebelj, treba je skovati železno palico (Walzen) in narediti konico (špico), odsekati ter pobiti (narediti glavo). Na ta način naredita dva izurjena kovača do 2000 žebljev na dan, seveda malih, za kar dobi vsak 35 kr. Male od 2 $\frac{1}{2}$ cm počenši delajo ženske in otroci, večje do 60 cm možki. Najbolj delajo možki sedaj žeblje za ladije (Schiffnägel) in za prubitje šin pri železnici (kladvica). Čas za delo ni določen; zjutraj od 4. dalje pokliče jeden sokovače pri ješi, na to se oglašé še drugi klicarji, ki hočejo dokazati, da

¹⁾ „Ueber sothane Eisenbergwerke haben ihre Majestät einen eigenen Oberbergrichter gesetzt, welcher von deroselben Landes-Vicdom-Amt in Krain, wie auch von denen Gewerken seine Besoldung und Unterhalt hat, Ihrer Keyserl. Majestät aber mit Eyds-Pflichten verbunden ist“. Valvasor III. 383.

²⁾ Valvasor, *ibid.*

³⁾ Laška imena žebljev: Canali, Terni, Ceseni, Tratti itd.

imajo zdrava pljuča in kmalu so vsi pri delu. Ob 8. imajo prenehljaj dobro uro, isto tako ob 1. in zvečer delajo do 7., povprečno na dan dvanajst ur. Ob sredah in sobotah popoldne imajo prosto. Trpljenja je veliko pri kovanju, kar pričajo bleda lica kovačev; zaslužek pa v nobenem razmerju k trdemu delu. Navadno menjavajo delodajalce (ki pa dobé delo od kupčevalcev in sotoorej le posredniki mej kupčevalci in kovači) o sv. Juriju.

Glavni kupčevalci so sedaj: Jurij Megušar iz Kroke, ki ima največ kovačev, izmej domačinov pa Luka Lazar in Joža Svetina.

